

Dikshaurjit International Interdisciplinary Online Research Journal, Latur (DIIRJL)

Add.:Khadgaon Rd,Sambhaji Nagar,Near Smt.SushiladeviDeshmukh Senior College, LaturLatur, Maharashtra 413512, India.
Phone:9890408998, 8329647660Email ID: diirjournal@gmail.comWebsite:https://www.diirjournal.com

**श्रीमती सोनाली गायकवाड
अभिनव अध्यापक महाविद्यालय,पुणे**

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शैक्षणिक विचार

सारांश

डॉ. भीमराव रामजी आंबेडकर हे भारतीय समाजातील सबलीकरणाचे प्रणेते आणि आधुनिक भारतातील समाजविचारांचे शिल्पकार होते. त्यांच्या शैक्षणिक विचारांचा पाया समानता, स्वातंत्र्य आणि बंधुता या मूलभूत मूल्यांवर आधारित होता. शिक्षण हे सामाजिक, आर्थिक व राजकीय स्वातंत्र्याचे प्रभावी साधन आहे, या भूमिकेवर ते ठाम होते. या लेखात डॉ. आंबेडकरांच्या शैक्षणिक तत्त्वज्ञानाचे सामाजिक दृष्टिकोनातून विश्लेषण केले असून आधुनिक शिक्षणव्यवस्थेसाठी त्यांचे विचार किती उपयुक्त आहेत, हे स्पष्ट करण्यात आले आहे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या शैक्षणिक विचारांचा मुख्य गाभा म्हणजे शिक्षण हे वैयक्तिक प्रगतीचे साधन नसून सामाजिक परिवर्तनाचे शस्त्र आहे. त्यांनी शिक्षणाला अज्ञान, अंधश्रद्धा आणि शोषणाविरुद्ध लढण्याचे प्रभावी माध्यम मानले.

डॉ. आंबेडकरांचे शैक्षणिक विचार

?. शिक्षणाचे उद्दिष्ट

मानसिक मुक्ती आंबेडकरांच्या मते शिक्षण हे केवळ साक्षरता नव्हे, तर मनाच्या विकासाचे साधन आहे.

सामाजिक परिवर्तन: त्यांनी शिक्षणाला समाजातील अन्याय, शोषण आणि जातीय दमनाविरुद्ध लढण्याचे साधन मानले.

?. सर्वांसाठी शिक्षण

दलित आणि मागासवर्गीयांसाठी शिक्षण: त्यांनी शिक्षणाला वंचित समाजाच्या उन्नतीसाठी अत्यावश्यक मानले.

समान संधी: शिक्षण हे सर्वांना समान संधी देणारे असावे, असे त्यांचे मत होते.

?. शिक्षणाचे स्वरूप

व्यावहारिक शिक्षण: आंबेडकरांनी शिक्षण केवळ पुस्तकापुरते मर्यादित न ठेवता जीवनाशी जोडलेले असावे, असे सांगितले.

वैज्ञानिक दृष्टिकोन: अंधश्रद्धा आणि अज्ञान दूर करण्यासाठी शिक्षणाने वैज्ञानिक विचारसरणी विकसित करावी.

?. शिक्षण आणि लोकशाही

लोकशाही टिकवण्यासाठी शिक्षण: आंबेडकरांच्या मते शिक्षणाशिवाय लोकशाही टिकू शकत नाही.

जागरूक नागरिक: शिक्षणामुळे नागरिकांना त्यांच्या अधिकारांची जाणीव होते आणि ते समाजातील अन्यायाविरुद्ध उभे राहतात.

महत्त्वाचे मुद्दे

विचार स्पष्टीकरण

मानसिक मुक्ती शिक्षण हे मनाच्या विकासाचे साधन आहे

सामाजिक परिवर्तन शिक्षणाने अन्याय व शोषणाविरुद्ध लढा देता येतो

समान संधी सर्वांना शिक्षणाची समान संधी मिळावी

वैज्ञानिक दृष्टिकोन अंधश्रद्धा दूर करण्यासाठी शिक्षण आवश्यक

लोकशाहीचे रक्षण शिक्षणाशिवाय लोकशाही टिकू शकत नाही

भारतीय समाजाचे महान विचारवंत, समाजसुधारक आणि शिक्षणप्रेमी होते. त्यांनी शिक्षणाला सामाजिक परिवर्तनाचे सर्वात प्रभावी साधन मानले.

त्यांच्या मते, शिक्षणामुळे व्यक्तीमध्ये आत्मविश्वास, स्वाभिमान आणि विवेकशीलता निर्माण होते.

आंबेडकरांचे प्रसिद्ध वचन आहे 'शिका, संघटित व्हा आणि संघर्ष करा.' या घोषवाक्यातून त्यांनी शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट केले आहे. त्यांच्या मते, समाजातील मागासलेल्या आणि दलित घटकांनी शिक्षण घेतल्याशिवाय त्यांची प्रगती होऊ शकत नाही. शिक्षण हे केवळ ज्ञान मिळवण्याचे साधन नसून ते सामाजिक अन्यायाविरुद्ध लढण्याची ताकद देते.

आंबेडकरांनी शिक्षण सर्वांसाठी समान असावे, यावर भर दिला. जात, धर्म, लिंग किंवा आर्थिक स्थिती यांवर आधारित भेदभाव न करता प्रत्येकाला शिक्षणाची संधी मिळाली पाहिजे, असे त्यांचे मत होते. त्यांनी मुलींच्या शिक्षणालाही तितकेच महत्त्व दिले. त्यांच्या मते, स्त्री शिक्षित झाली तर संपूर्ण समाज प्रगत होतो.

ते व्यावसायिक आणि तांत्रिक शिक्षणाचेही समर्थक होते. त्यांनी केवळ पुस्तकाधारित शिक्षणाऐवजी व्यावहारिक ज्ञानावर भर दिला. त्यांच्या मते, शिक्षणाने व्यक्ती स्वावलंबी बनली पाहिजे आणि तिला रोजगाराच्या संधी उपलब्ध झाल्या पाहिजेत. शिक्षणामुळे व्यक्तीमध्ये नैतिक मूल्ये, शिस्त आणि सामाजिक जबाबदारीची जाणीव निर्माण होते, असे आंबेडकरांचे मत होते. त्यांनी शिक्षणाला समाजातील विषमता दूर करण्याचे प्रभावी साधन मानले.

शेवटी, डॉ. आंबेडकरांचे शैक्षणिक विचार आजही

अत्यंत प्रेरणादायी आणि मार्गदर्शक आहेत. त्यांच्या विचारांचे अनुसरण केल्यास समाजात समता, बंधुता आणि न्याय प्रस्थापित होऊ शकतो.

संघटित व्हा

एकट्या व्यक्तीपेक्षा संघटित समाज अधिक शक्तिशाली असतो. आपल्या हक्कांसाठी लोकांनी एकत्र येणे गरजेचे आहे.

संघर्ष करा

अन्यायाविरुद्ध आवाज उठवण्यासाठी संघर्ष आवश्यक आहे. हक्क मिळवण्यासाठी शांततामय पण ठाम लढा दिला पाहिजे.

हे घोषवाक्य आजही प्रत्येक व्यक्तीसाठी मार्गदर्शक आहे, कारण ते आत्मविकास, एकता आणि न्यायासाठी लढण्याची प्रेरणा देते.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी भारतीय समाजात शिक्षणाचा प्रसार करण्यासाठी मोठे कार्य केले. त्यांनी शिक्षणाला सामाजिक समता आणि प्रगतीचे प्रभावी साधन मानले.

शिक्षणाचा प्रसार:

आंबेडकरांनी दलित आणि मागासवर्गीय समाजाला शिक्षण घेण्यासाठी प्रेरित केले. त्यांच्या मते, शिक्षणामुळेच समाजातील अन्याय आणि अज्ञान दूर होऊ शकते.

शैक्षणिक संस्था स्थापन:

त्यांनी People's Education Society ची स्थापना (१९४५) केली. या संस्थेमार्फत अनेक शाळा आणि महाविद्यालये सुरू करण्यात आली, जसे की Siddharth College.

उच्च शिक्षणाचे महत्त्व:

आंबेडकर स्वतः अत्यंत उच्च शिक्षित होते. त्यांनी Columbia University, London School of Economics येथे शिक्षण घेतले. त्यामुळे त्यांनी उच्च शिक्षणाचे महत्त्व समाजासमोर मांडले.

स्त्री शिक्षणावर भर:

त्यांनी महिलांच्या शिक्षणाला प्राधान्य दिले. त्यांच्या

मते, स्त्री शिक्षित झाल्यास संपूर्ण समाज प्रगत होतो.

समान शिक्षणाचा आग्रह:
जात, धर्म किंवा आर्थिक स्थिती न पाहता सर्वांना समान शिक्षण मिळावे, यासाठी त्यांनी संघर्ष केला.

व्यावसायिक आणि तांत्रिक शिक्षण:
आंबेडकरांनी केवळ सैद्धांतिक नव्हे तर व्यावहारिक आणि रोजगाराभिमुख शिक्षणावर भर दिला.

सामाजिक न्यायासाठी शिक्षण:
त्यांच्या दृष्टीने शिक्षण हे सामाजिक विषमता दूर करण्याचे सर्वात प्रभावी साधन होते.

आंबेडकरांचे शैक्षणिक विचार
डॉ. आंबेडकर यांच्या मते शिक्षण हे:
मक्तीचे साधन आहे
समतेचा पाया आहे
व्यक्तिमत्त्व विकासाचे माध्यम आहे
त्यांनी शिक्षण सर्वांसाठी समान असावे असे ठामपणे मांडले.

शिक्षणाचे महत्त्व
डॉ. आंबेडकर यांच्या दृष्टीने शिक्षणाचे फायदे:
व्यक्तीमध्ये स्वाभिमान निर्माण होतो
समाजातील अज्ञान आणि अंधश्रद्धा कमी होते
आर्थिक स्वावलंबन मिळते
लोकशाही मूल्ये मजबूत होतात
शिका, संघटित व्हा आणि संघर्ष करा
हा त्यांचा प्रसिद्ध संदेश तीन भागांमध्ये समजता?
आंबेडकरांचे शैक्षणिक योगदान
सर्वांसाठी मोफत व सक्तीचे शिक्षण
स्त्रिया व दलितांसाठी शिक्षणाचा प्रचार

स्थापना

उच्च शिक्षणासाठी प्रोत्साहन

?. आधुनिक काळातील उपयुक्तता

आजही आंबेडकरांचे विचार महत्त्वाचे आहेत:

सर्वांसाठी समावेशक शिक्षणाची गरज

सामाजिक न्यायासाठी शिक्षणाची भूमिका

आर्थिक आणि सामाजिक विषमता कमी

करण्यासाठी शिक्षण

निष्कर्ष

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक विचार

आजच्या समाजासाठी मार्गदर्शक आहेत. शिक्षणाद्वारे

समाजातील अन्याय दूर करून समानतेवर आधारित

समाज निर्माण करता येतो.

संदर्भ

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची भाषणे व लेखन

भारतीय राज्यघटना

समाजसुधारकांवरील पुस्तके

आंबेडकरांचे शैक्षणिक योगदान

सर्वांसाठी मोफत व सक्तीचे शिक्षण

स्त्रिया व दलितांसाठी शिक्षणाचा प्रचार